

AZ ÁRNYÉKBANKRENDSZER KLASSZIKUS ÉS JÖVŐBENI KIHÍVÁSAI MAGYARORSZÁGON

Kecskés András – Zéman Zoltán

A 2007–2009-es pénzügyi világválság háttérében az árnyékbankrendszeri aktivitások húzódtak meg. A tanulmány célja az árnyékbankrendszerek működési mechanizmusainak bemutatása nemzetközi kitekintéssel, elsősorban a hazai árnyékbankrendszer példáin keresztül. Ennek során ismertetjük mindazon nemzetközileg azonosítható működési formákat, amelyek összessége az árnyékbankrendszer fogalmi rendszerét ölelik fel. A tanulmány első része a világ többi részén működő árnyékbankrendszerek példáján keresztül igyekszik bemutatni a működési mechanizmusokat. Látható, hogy az árnyékbankrendszeri működés világméretű jelenség, amely jelentős kockázatokat hordozhat, és ezalól Magyarország sem kivétel. A tanulmány második része a brókerbottrányok és a Quaestor-csoport példáján keresztül igyekszik bemutatni a hazai árnyékbankrendszer sajátosságait. A tanulmány harmadik része a kriptovaluták elterjedésével összefüggő árnyékbankrendszeri kockázatokat kívánja megvilágítani, mivel jelenleg nem létezik átfogó magyar szabályozás, ami pedig kockázatokat jelenthet a későbbiekben.

JEL-kódok: E50, E59, G28

Kulcsszavak: árnyékbankrendszer, brókerbottrány, kriptovaluta

1. A FONTOSABB MŰKÖDŐ ÁRNYÉKBANKRENDSZEREK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Számos árnyékbankrendszer működése azonosítható be a világ pénzügyi és gazdasági rendszereit vizsgálva. A legtöbb figyelmet az elmúlt években az *Egyesült Államok és Kína árnyékbankrendszerének* szentelte a szakma és a közvélemény. Ennek elsődleges oka, hogy a 2007–2009-es pénzügyi válságban e két országnak kiemelkedően fontos szerepe volt, hiszen az árnyékbankrendszernek a pénzügyi rendszerben betöltött részesedése, illetve fontossága túlmutatott a nemzetgazdasági kereteken. Azonban Magyarország szempontjából két térséget érdemes tágabb értelemben vizsgálni: az *Európai Uniót*, mint a fejlett és *Kínát*, mint a fejlődő országok csoportjainak jelentős szereplőit. A szerzők álláspontja szerint Európa az eltérő (*univerzális*) bankrendszeri működés miatt külön is vizsgálandó az árnyékbankrendszerek működése szempontjából.

1.1. Az árnyékbankrendszer meghatározása

Az árnyékbank elnevezést első alkalommal 2007-ben használta *Paul McCulley* pénzügyi szakember a Kansas City Federal Reserve Bank konferenciáján. Az árnyékbank fogalmát mindazon *nem-banki pénzügyi intézmények* összességéként határozta meg, amelyek *lejáratú transzformációt* végeznek. A lejáratú transzformációt úgy határozta meg, mint olyan pénzügyi közvetítői folyamatot, amelynek során a jellemzően rövid lejáratú forrásokat hosszú lejáratú eszközökké transzformálják. A kereskedelmi bankok is hasonlóan járnak el, amikor az egy éven belül lejáró betéteket hosszú lejáratú hitelekkel – jellemzően *5–10 éves futamidejű* jelzáloghitelekkel – alakítják át banküzemi tevékenységük során.

A Federal Reserve Bank of New York szerint olyan jogalanyok összessége az árnyékbankrendszer, amelyek lejáratú likviditási és hitelközvetítési tevékenységet végeznek állami garancia vagy jegybanki forrásokhoz történő hozzáférés nélkül (*Guttman, 2016:124*).

A Financial Stability Board (FSB) az árnyékbankrendszert úgy határozza meg, mint egy olyan *hiteltranszformációs rendszert*, amely azokat a piaci szereplőket és tevékenységeiket foglalja magában, amelyek a hagyományos bankrendszeren kívül esnek. Alanyi oldalról ezek a szereplők olyan pénzügyi intézmények, melyek az alábbi tevékenységeket végzik: betétjellegű forrásgyűjtés, lejáratú és/vagy likviditási transzformáció, hitelezési kockázat áthelyezése közvetett vagy közvetlen tőkeáttétel használatával. Tárgyi oldalról három finanszírozási formát határoz meg: *értékpapír-kibocsátás, értékpapír-kölcsönzés, értékpapír-visszavásárlási megállapodás használata (repoügylet)* (FSB, 2011).

A fentiek alapján a szerzők is a tágan értelmezett árnyékbankrendszer-definíciót használják jelen tanulmányukban. Maga az árnyékbankrendszer elnevezés ugyanis onnan ered, hogy amíg a *kereskedelmi bankok* képesek pontosan felmérni és nyilvántartani, hogy a betétjeikből transzformált eszközeik milyen volumenben állnak rendelkezésre, addig az árnyékbankrendszer esetén a kevésbé transzparens nyilvántartás miatt az eszközök volumenét, sőt esetenként a befektetések tárgyát sem lehet pontosan meghatározni. Az átláthatatlan befektetési politika oka a *többszörösen transzformált* (származtatott ügyletekké alakított értékpapír formájában piacra bocsátott eszközök) megtakarításokból történő képezése, vagyis a *befektetési banki tevékenység* és a *leplezett kereskedelmi banki profil* összefonódása. Az *árnyék* mint metafora azért helytálló, mert az így kialakuló pénzügyi rendszer a hagyományos kereskedelmi bankrendszerre vet *árnyékot*, mégpedig alternatív lehetőségek formájában, amelyek kiterjedése és kontúrvonalai nem határolhatók körül pontosan.¹

¹ KECSKÉS ANDRÁS (2016): Európai jogi szabályozás és annak magyarországi implementációja a pénzügyi intézményeket érintő új kihívások területén. In: TILK PÉTER [szerk.] (2016): *Az uniós jog és a magyar jogrendszer viszonya*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 335. o.

1.2. A fejlődő piacok árnyékbankrendszerének jellemzői

A fejlődő piacok és a fejlett pénz- és tőkepiacokkal rendelkező országok árnyékbankrendszere között van egy kiemelkedően fontos különbség: a fejlődő országok árnyékbankrendszereiről kevesebb a rendelkezésre álló információ, és az egyértelműen rendelkezésre állók sem teljes körűek (Kecskés, 2016:46). Mégis megalapozottnak tűnik az a vélekedés, hogy az árnyékbankrendszer aránya a teljes pénzügyi rendszer mérlegfőösszegéhez viszonyítva ezen országsoportok esetében egyetlen esetben sem haladja meg a 39 %-ot (Ghosh et al., 2012:4). Emellett a fejlett országok esetében a *hagyományos bankrendszer* egyes elemeinek túlszabályozása egyfajta *szabályozási arbitrázst* okoz, ami a lazább vagy kevésbé szigorúan szabályozott és ellenőrzött területek felé tereli a pénzügyi igények kielégítését biztosító termékfejlesztést.

Ezzel egyidejűleg a *fejlődő országok* esetében a szabályozás hiányosságai vagy alulszabályozottság miatt az *árnyékbankrendszeren belül* alakulnak ki az előbb említetthez hasonló *transzformációs megoldások*.

Másrészt a fejlett országokban jellemzően – a nagyobb pénz- és tőkepiaci múlt és a részletesebb, illetve szélesebb körű szabályozási rendszer miatt – *bojnyolultabb, kevésbé áttekinthető transzformációs folyamatok* alakulnak ki az árnyékbankrendszerben, míg a fejlődő piacokon a hiányzó szabályozások területeit fedik le az árnyékbankrendszer újonnan megjelenő pénzügyi innovációi.

1.3. Szabályozási arbitrázs a kínai árnyékbankrendszer példája alapján

Kínára az árnyékbanki tevékenységek esetében a leginkább jellemző az úgynevezett szabályozási arbitrázs jelensége (Kecskés–Bujtár, 2016). A szabályozási arbitrázs során az adott tevékenységet üzletszerűen végző jogalanyok a kevésbé szigorúan szabályozott vagy nem szabályozott gazdasági területek igénybe vételével élnek akár az alkalmazott jogi formát, akár az adott konkrét tevékenységet tekintve.

A szabályozási arbitrázs Kína mellett az Egyesült Államokban is érzékelhető, Európában viszont kevésbé meghatározó ez a jelenség. A szabályozási arbitrázs alapvetően két esetben jöhet létre, mégpedig akkor, ha nagyon szigorú a szabályozás, vagy ha a piac fejletlensége miatt bizonyos jelenségek még nem kerülnek a szabályozó, illetve szabályozók látóterébe. Míg az Egyesült Államokban főként az előbbi a jellemző, addig Kína esetében mindkét eset megfigyelhető.

A kereskedelmi bankok esetében az Egyesült Államokhoz hasonlóan Kínában is a betéti kamatok szigorú szabályozása példázza leginkább azt a helyzetet, amikor a túlzott szabályozás még egy viszonylag kevésbé szabad tőkepiacon is megtalálja az árnyékbankrendszerben az új és innovatív lehetőséget a piac által támasztott igények kielégítésére.

Az Egyesült Államokban az 1933-as banktörvényben (Banking Act of 1933) a jelentős Q szabály által meghatározott kamatplafon teremtett megfelelő a piaci környezetet a pénzügyi alapok létrejöttéhez 1971-re. Kínában az úgynevezett vagyonkezelési termékek (wealth-management products – WMP) széles körű elterjedésének az alapja a hasonlóan korlátozott, 3%-os kamatplafon által determinált szabályozási környezet volt (Awrey, 2015:30). A vagyonkezelési termékek (WMP-k) a kínai gazdaságban olyan – jellemzően éven belüli – megtakarítási formák, amelyek hasonló piaci igényeket elégítenek, ki mint a pénzügyi alapok az Egyesült Államokban.

A vagyonkezelési termékekről kiállított kötelezvényt csak a megtakarítási termékek 37%-ában szavatolják a bankok, a fennmaradó, közel kétharmados részben azonban a WMP-k mögött nincs semmiféle pénzügyi intézményi garancia, ahogy nincs befektetvédelmi vagy jegybanki intézményi garanciarendszer sem. Azonban az eddigi nemfizetések esetében a kínai kormány beavatkozott (például 2012-ben a Huaxia Bank Co. és Citic Trust Co. esetében) a befektetők és a piac védelmében (Hong, 2014). Ezért minden ilyen vagyonkezelési termék és az ahhoz hasonló megtakarítási termékek esetében egyfajta szóbeli jegybanki garanciát feltételeznek a befektetők.

2017-ben a vagyonkezelési termékek piacán is jelentős szigorításokat vezetett be a kínai szabályozó hatóság azzal, hogy a 2019. június 30-áig tartó, átmeneti időszakban minden, a terméket értékesítő piaci szereplőnek jelentős változásokat kell kötelezően bevezetnie. Az átfogó változás egyik jelentős része a befektetési alapoknál jól bevált nettó eszközérték-számítás használata.

A másik fontos változás – amely egyelőre csak ajánlás –, hogy a pénzügyintézeteknek a tőkegarancia bármely formában történő biztosítását a vagyonkezelt termékek esetében meg kell szüntetniük. Ezzel a piacot a helyes kockázat-hozam arányok kialakulása felé kell és lehet terelni. Ez utóbbi javaslat a betétek kockázati szintje helyett a részvény- és vállalati kötvénybefektetések magasabb, valós kockázati szintjére emeli a WMP-k piaci megítélését már a kisbefektetők számára is (Chen-Ruwitich, 2017).

Kiemelendő tényező, hogy Kínában nem működik betétbiztosítási és/vagy befektetvédelmi rendszer, bár a kínai jegybank már 2013-ban a legfontosabb prioritások között említette egy betétbiztosítási rendszer megvalósítását. A betétesek kártalanítását a bankcsődök esetében is a kínai állam vállalta fel 2015-ig (People's Bank of China, 2013).

1.4. Az európai árnyékbankrendszer

Az európai árnyékbankrendszer – mint ahogyan maga az Európai Unió is – plurális arculatot mutat. A *pénzügyi rendszeren* belül a banki mérlegek *eszközoldalán* az Egyesült Államokénál alacsonyabb árnyékbankrendszeri részesedés jellemző az Európai Unióra (Jeffers–Plihon, 2014:12).

Ez az átlagosan 30%-os érték azonban magas szórást mutat. Hollandiában például ez az érték 45%, míg az Egyesült Királyságban mindössze csak 20%. Az árnyékbankrendszer az Európai Unióban jellemzően a hagyományos bankrendszerhez kötődően és azzal szoros kapcsolatban fejlődött ki.

Az *univerzális bankrendszer* ugyanis a hagyományos bankok számára kínált fel új lehetőséget a forrásgyűjtésre az *értékpapírosítás*, a *pénzpiaci alapok*, valamint az *értékpapírformában történő hitelkihelyezés* segítségével.

Az *európai bankrendszer* eddig kevésbé ismert, speciális jellegzetességére világított rá az európai bankok jelentős kitétsége a 2007–2009-es pénzügyi válságban. A nagy európai bankok ugyanis olcsó forrásokat gyűjtöttek az amerikai pénzpiaci alapjaikon keresztül, amelyeknek jelentős részét – magasabb hozamot tűzve ki célul –, a new yorki és londoni irodáik segítségével kihelyezték értékpapírosított *jelzáloghitel-piaci* eszközökbe (Jeffers–Plihon, 2014:14). Ennek az volt a hozadéka, hogy a válság kitörésekor egyszerre kellett likviditási problémákat kezelni a pénzpiaci alapok miatt, valamint jelentős *tőkevesztéseket* elkönyvelni a *toxikus jelzálogpiaci eszközökkel* fedezett értékpapírokon. Érdekes különbség Európa és az Egyesült Államok között, hogy míg az USA-ban egy év alatt, tehát már 2008-ra drasztikusan visszaesett az értékpapírosítás nagyságrendje (az előző évi egyötödére, azaz 400 milliárd USA dollárra), addig Európában egészen 2010-ig – bár alacsonyabb bázisról, de folyamatosan – nőtt az újonnan kibocsátott jelzáloggal fedezett értékpapír-állomány (BIS, 2011). Ebben a folyamatban élen járt az Egyesült Királyság, Hollandia, Spanyolország és Olaszország.

Ezekben az országokban az ingatlanpiaci növekedést is részben ez az *értékpapírosítási folyamat* táplálta, amit a jelzálogpiacok összeomlásakor az érintett bankrendszereknek csak hosszabb idő alatt – vagy azóta sem – sikerült teljes mértékben kiheverniük. Európa esetében egyértelműen megállapítható, hogy az árnyékbankrendszer terjeszkedését egy olyan szabályozási arbitrázs határozta meg, amely az értékpapírosítást a tartalék képzésének elkerülésére használta fel, így a magasabb hozamok elérésével magasabb megtérülést biztosított a hagyományos bankrendszer részvényesei számára (Bujtár, 2014).

Ez éppen ellentétes a betéti és a hitelkamatlábak szabályozásának oldaláról kiinduló árnyékbankrendszeri expanciónak, amely az Egyesült Államokra és a fejlődő piacokra – különösen Kínára – volt jellemző a 2000-es évek elejétől egészen máig.

2. A MAGYAR ÁRNYÉKBANKRENDSZER ÉS SAJÁTOSÁGAI

A Magyarországon, illetve a magyar pénzpiacon és a nemzetgazdaságban megjelenő árnyékbankrendszerek nagyon specifikusak és nagyon kevés érdemi, illetve felhasználható információ áll a rendelkezésre ezen témában.

Az árnyékbankrendszer mint fogalom meghatározásakor, illetve értelmezésekor nemcsak a hagyományos értelemben vett árnyékbankrendszerhez kötődő, speciális intézményeket és módszereket kell figyelembe venni, hanem magukat a tevékenységnek megfelelő, speciális megjelenési formákat is. Magyarországon ebben a speciális megjelenési formában, de kétségkívül árnyékbankrendszerként definiálható és működő jelenségekről lehet érdemben beszélni. Idetartoznak a pénzügyi tudatosság hiányának hatására megvalósuló brókerbotrányok és „piramisjátékok”, amelyek a kötvénykibocsátásokból származó tőkét nem profitábilis és hozamtermelő eszközökbe és portfóliókba fektetik be, hanem a lejáró kötvényeket, illetve esedékes kamatokat fizetik ki belőlük elsősorban, másodsorban pedig hosszú távon is csak magas kockázat mellett megtérülő, azonban magas hozammal kecsegetető iparágakba fektetnek.

2.1. Gazdasági és jogi szabályozási hiányosságok – a Quaestor-botrány

A Quaestor cégcsoport bukása a teljes hazai közvéleményt és gazdaságot megbotránkozttatta, illetve rávilágított a hazai pénzügyi rendszer gyenge pontjaira. A Quaestor cégcsoport bukása pedig nem egyedi eset volt Magyarországon, hiszen utána több hasonló vállalkozás is felszámolás alá került – vagyis nemcsak a Quaestor befektetői jártak pórul, hanem a Buda-Cash Brókerház, valamint a Hungária Értékpapír Zrt. ügyfelei is.

A Quaestor Pénzügyi Tanácsadó Zrt.-t magyar magánszemélyek alapították 1990. január 13-án. A vállalkozás betéti társasági formában jött létre pénzügyi tanácsadás céljából. 1993-ban a cég tevékenységi körét kibővítették értékpapír-kereskedelmi és befektetési tevékenységgel. Később a vállalkozás takarékszövetkezetekkel társulva diverzifikálta a tevékenységeit, kibővítve teljes banki és hitelszolgáltatásokkal, amelyeket magánszemélyeknek és vállalkozásoknak egyaránt kínált. Ezen kívül a diverzifikációs tevékenységhez kötődött még a jelzáloghitelezés és a kockázati tőke kezelése, bár ezek súlya elenyésző volt a többi tevékenység nagyságrendjéhez képest.

2001-ben a társaság egy 10 milliárd Ft összegű kötvénycsomagot bocsátott ki, amelynek célja az ingatlanfinanszírozás volt. A cég több olyan szektorban is jelen volt befektetőként, amelyek kizárólag hosszú távon, megfelelő üzleti és diverzifikációs befektetési stratégia mellett lesznek profitábilisak, illetve hozamtermelők. Idetartoznak az egészségügyi, szállodai, technológiai, energetikai iparágak. A

Quaestor ezeknek az iparágaknak a fejlesztését tűzte ki, de mégis az összes negatív előjellel működött.

A Quaestor-csoportról megállapítható, hogy a befektetések területén a nyereség-, illetve profittermelő képessége és rövid távú potenciálja nagyon gyenge volt, viszont a befektetők megnyerésében és az általuk kibocsátott kötvények értékesítésében kiválóan teljesítettek. Az előbbieken említett iparágakban létrejövő hiányt a magánbefektetők pénzügyi eszközeinek csalárd eltulajdonításával igyekeztek pótolni a megfelelő likviditás megtartása érdekében. A Quaestor „fiktív” kötvényeinek értékesítése olyan hatékonysággal sikerült, hogy a „piramis összeomlásaig” összesen 150 milliárd forintot meghaladó értékben szereztek meg pénzügyi instrumentumokat, jellemzően lakossági magánbefektetőktől.

2008-ban bekövetkezett a nemzetközi gazdaságba is begyűrűző gazdasági világválság. A subprime hitelek jogosult pozícióit kezükben tartó cégek SPE-k közbeiktatásával, értékpapírba foglalva ajánlották fel nyilvánosan a befektetők számára a követeléseiket.

A cégcsoportot a kibocsátás viszonylatában vizsgálva egyértelmű, hogy az SPE-k alkalmazásának nemcsak a számviteli függetlenséghez kapcsolódó, hanem a felelősséget érintő jogi vonatkozásai is voltak, amelyek az SPE mint önálló kibocsátó elkülönült jogi személyiségből származtathatók (Bujtár–Kecskés, 2015b). Az SPE alkalmazása a csőd esetén a csődeljárásba vehető vagyon kizárása mellett önálló entitás formájában a hitelezők, illetve az értékpapírosítást végzők közvetlen felelősségét is elfedte.

A Quaestor cégcsoport anyavállalata így az értékpapír-kibocsátó Quaestor Financial Hruria Kft.-től elkülönülten működve, lehetőséget adott az esetleges csődhelyzetben a vagyonkimentésre. Erre egyre több jel utal a büntetőeljárás során feltárt információk alapján. A cégcsoport szerteágazó és túlnyomóan alacsony jövedelemtermelő képességű üzletágai nem voltak arra képesek, hogy finanszírozni tudják a magasabb megtérüléssel bíró, hosszabb távú tőkeigénnyel rendelkező, elsősorban ingatlanfejlesztésekre összpontosító és csak másodsorban kockázati tőkekezelő vállalkozásként történő működést.

A Quaestor jelzálog-finanszírozó vállalkozás jóval a piaci átlag alatt teljesített, valamint a legnagyobb ingatlanfejlesztési projektje (Duna City) sem valósult meg a Quaestor Pénzügyi Tanácsadó Zrt. 2014. évi pénzügyi jelentése alapján. A kötvények közel felét három éven belüli lejáratúval bocsátották ki, ami egy rövid-közép távú finanszírozási forma. Ezeknél az eszközöknél a folyamatos visszaváltás lehetősége biztosította a megtakarítók számára a lejáratú megfelelés látszatát, azaz a betétfeltöréshez hasonló működési mechanizmus elérhetőségét a kötvények esetében is.

Ezzel ellentétben a kötvénykibocsátásokból befolyt forrásokat szinte mind hosszú lejáratú, többségében ingatlan- és kockázati tőke jellegű projekteken használták fel. A PSZÁF és az MNB mint felügyeleti szervek csak a cégcsoporthoz tartozó

befektetési szolgáltatót vizsgálhatták folyamatosan, mivel a kibocsátó Quaestor Financial Hruria Kft nem tartozott sem a tőkepiaci törvény, sem a hitelintézeti és a tőkepiaci jogszabályok rendszere alá. Így pénz- és tőkepiaci felügyeleti szerv nélkül működött; csak a kibocsátási tájékoztató formai megfelelőségét vizsgálhatta a mindenkori tőkepiaci felügyelet (Bujtár–Kecskés, 2015a).

Ennek következtében megnyílt az út az egyes tevékenységek hiányzó eredményessége és nem megfelelő működtetése előtt. Ezek a tevékenységek a következők voltak:

- jelzálog-finanszírozás,
- kockázati tőkéhez kapcsolódó tevékenység,
- értékpapír-kereskedelem

és a fentiekből adódó, rendszerszintű kockázatok sem kerültek a felügyeleti szervek szintjén összevont kockázati elemzések tárgyává.

2.3. Kárpótlás a brókerbotrányok után

A kárpótlások kérdése az egyik legmegosztóbb és legnehezebben megoldható kérdés a Magyarországon bekövetkezett brókerbotrányok témájában. Ezen téma mind jogi, mind gazdasági és filozófiai (etikai, erkölcsi) kérdéseket felvet. Ha a neoliberais piacgazdaság törvényeit és működési elveit vesszük alapul, akkor ez ügyekben kárpótlás egyáltalán senkinek sem jár. Ennek oka az a feltételezés, hogy a piac működése mindent megfelelően szabályoz, többek között a részvény-, illetve kötvényárfolyamokat és a várható hozamokat is. Az éppen aktuális piaci hozamszintnél irreálisan magasabb hozamokat ígérő értékpapírok magas kockázattal járnak, ezért a nyereség és a veszteség ugyanúgy magasabb lesz, mint a piaci átlag. Ha ezt a gondolatmenetet próbáljuk végigvezetni a brókerbotrány okozatain, akkor mindenféle kárpótlás egyértelműen elvetendő.

Ha nem a neoliberais piacgazdaság elveit, hanem a jelenlegi európai konzervatív, illetve jóléti államra jellemző gazdasági elveket vesszük figyelembe, akkor ebből az aspektusból a különböző kárpótlásoknak lehetséges valamilyen jogosultsága, mivel a fogyasztókat, a kötvényvásárlókat hamis ígéretekkel megtévesztették. Ez a hamis ígélet az irreálisan magas hozam egyértelmű garantálása volt a különböző marketingeszközökben és kommunikációs stratégiákban (Bujtár–Kecskés, 2015b).

A Quaestor kártalanítása céljából Magyarországon létrejött a Quaestor-károsultak kárrendezési alapja, amely a BEVA intézményrendszerén keresztül kártalanította a károsultakat.

2.4. Brókerbotrányok és „piramisjáték” mint árnyékbankrendszer

A fentiekben kifejtett botrányok és piramisjátékszerű működés értelmezésekor egyértelműen le lehet vonni azt a következtetést, hogy ezen módszerek és intézmények működési és üzleti modellje az árnyékbankrendszer működéséhez sorolható.

A nagyon magas hozammal kecsegtető értékpapírokból származó tőke, amihez az értékpapír-kibocsátó, illetve kereskedőcégek hozzájutottak, nem került olyan profitábilis és valós gazdasági hozamot realizáló befektetésekbe, amelyek garantálták volna a cégek által fizetni kívánt hozamszintet. A drasztikus ingatlanpiaci visszaesés pedig bedöntötte ezt a fenntarthatatlan rendszert, mivel ezen vállalatoknak és cégcsoportoknak a portfóliójában a 2000-es években bekövetkező ingatlanpiaci bumm és egyéb magas kockázattal bíró befektetések voltak a legfőbb profittermelő befektetései.

Ezen tevékenységeket és pénz-, illetve profittermelő rendszereket egy másik fontos aspektusuk miatt is az árnyékbankrendszeri tevékenységek és jelenségek közé lehet sorolni: ez pedig a tevékenységek szabályozatlansága. Mint ahogy a fentiekben már kifejtettük, a magyar szabályozó felügyelet és intézmények (PSZÁF, MNB) nem voltak arra képesek, hogy az ezen cégcsoportok által végzett tevékenységeket érdemben felügyeljék, és a különböző jogi szabályozási rendszerekkel a megfelelő irányba tereljék őket (Bujtár–Kecskés, 2015b).

2.5. Magyar jogalkotói válasz a brókerbotrányokra: szabályozási változtatások

A Quaestor és az egyéb brókerbotrányok miatt felmerülő jogi kérdések egyrészt általános (koncepcionális) kérdéseket elevenítenek fel, amelyek rendre visszatérnek a nemzetközi üzleti jogi szabályozásban; másrészt pedig a hazai szabályozás speciális elemeit érintik, amelyek eltérhetnek a nemzetközi, illetve az európai standardoktól. Az általános szempontok összesítése különleges hangsúlyt helyez a speciális célra létrehozott jogalanyi státusz visszásságaira, amelyek jogi, illetve közzétételi aggályokat is felvetnek. Következtetésként levonhatjuk, hogy az említett jelenségek nagyon sok esetben nem szolgálják egy adott cégcsoport transzparens működését.

A jövőbeni szabályozási rendszerek kialakításakor nagyobb figyelmet kell fordítani arra, hogy megszűnjenek azok az okok, amelyek a visszaélésekre lehetőséget és motivációt jelentenek. A túlzott szociális szemléletmód, amely a pénzügyi fogyasztóvédelmi szempontok félreértelmezésén alapszik, ennek éppen az ellenkezőjét válthatja ki, mégpedig azt, hogy a befektetők és a kibocsátók mind a fundamentális közgazdasági alapokat nélkülöző, túlzott kockázatvállaláson alapuló tranzakciókat választják a reális hozamokat ígérő, átgondolt és megbízható stratégiával rendelkező tranzakciókkal szemben (Bujtár–Kecskés, 2015b).

3. A KRIPTOVALUTÁK LEHETSÉGES SZEREPE A MAGYAR ÁRNYÉKBANKRENDSZERBEN

Az előzőekben a magyar árnyékbankrendszer egyik klasszikusnak tekinthető megnyilvánulását tekintettük át. Azonban világszerte egyre népszerűbbek és egyre nagyobb teret nyernek a különböző kriptovaluták. Mivel a kriptovaluták segítségével a hagyományos bankrendszer intézményein kívül lehetséges vagyont teremteni, ezért a kriptovaluták működése és a kriptóökoszisztéma bizonyos aspektusai árnyékbankrendszeri jelleget ölthetnek. Magyarországon jelenleg azonban ezen a téren nem létezik átfogó szabályozás annak ellenére sem, hogy kriptovalutákhoz kötődő szolgáltatásokat már magyarországi székhelyű vállalkozásokon keresztül is igénybe lehet venni.

3.1. A kriptovaluták áttekintése

A kriptovaluták áttekintését érdemes a bitcoinnal mint a legnépszerűbb és a legelső kriptovalutával kezdeni. A bitcoint egy anonim programozó hozta létre, akinek csak a fórumon használt nevét ismerjük: *Satoshi Nakamoto*. Az általa (vagy általuk) készített informatikai, illetve matematikai rendszer az összes ma létező kriptopénz alapja. Mára már több száz kriptovaluta létezik, amelyeket összefoglaló néven alternatív kriptopénzeknek, vagyis altcoinnak neveznek (Pedro, 2015). A bitcoin egy nyílt forráskódú, digitális valuta, amelyet 2009. január 3-án, közvetlenül a 2008-as amerikai bankválság kirobbanása után dobtak piacra, illetve ekkor élesítették a rendszert. Az elnevezés vonatkozik mind a fizetőeszközt is kezelő, nyílt forráskódú eszközre, mind az ezáltal létrejövő, elosztott főkönyvi hálózatra. A bitcoin egy teljesen decentralizált, központi kibocsátóktól és hatóságoktól független pénzügyi eszköz valuta. Mivel a peer to peer hálózat csomópontjai által tárolt, megosztott adatbázisra támaszkodik, ezért szükségtelen a centralizált működés. A főkönyv, amely lényegét tekintve adatbázisként funkcionál, tartalmazza az eddigi összes tranzakció adatait, ezáltal garantálva az elektronikus fizetőeszközökkel szembeni legalapvetőbb követelményeket. A biztonságot a digitális aláírások rendszer szolgáltatja (Pedro, 2015)

A bitcoinbányászat tulajdonképpen egyfajta logikai megoldások elvégzése, amelyek során a helyes megoldást megvalósító számítógép jutalomként kap meghatározott számosságú kriptoeszközt. Ahhoz, hogy főkönyvhamisítás ne legyen lehetséges, munkájuk egyfajta bizonyítékaként (proof of work – POW) egy bonyolult matematikai feladatot kell megoldani, amelyet ellenőrizni a megoldáshoz képest könnyű, de előállítani bonyolult. Az ezt meghatározó, illetve működtető algoritmus, ezáltal a bizonyíték előállítása a hálózat összteljesítményéhez és kiterjedtségéhez mérten válik egyre bonyolultabbá. Ezenkívül a különböző (kriptovalutától függő) hálózatot alkotó bányászok számítógépei a megfelelő szoftverek alkalma-

zásával ellenőrzik is és jóváhagyják a minden hálózati tag számára elérhető és nyilvános főkönyvet.

A bányászatnak, illetve az ezt működtető, speciális algoritmusnak másodlagos célja a hamisítás megakadályozásán túl az egyenletes pénzellátás garantálása. Minden egyes, a hálózat számos tagja által jóváhagyott POW után egy előre meghatározott, konstans mennyiségű bitcoint (jelenleg 12,5 BTC), illetve a bányász által könyvelt tranzakciók után járó jutalékot fizetnek ki az adott bányász számára a rendszeren belül (Ittay–Emin, 2015).

3.1. Szabályozási kihívások a kriptovaluták területén

A bitcoin, illetve maga a kriptovalutarendszer mögött a pénzt értékét és a hitelviszony megtestesítését garantáló központi bank, illetve egyéb intézmény nincsen. A kriptovalutákba vetett bizalmat a rendszer mögött meghúzódó matematikai és informatikai háttér biztosítja. Ez az a legfontosabb és legtöbb kérdést felvető probléma a kriptovalutákkal kapcsolatban, amire még nemzetközileg, de regionálisan sem találtak megoldást (Ittay–Emin, 2015). A probléma abban áll, hogy mivel teljes mértékben decentralizált a rendszer, ezért a szabályozó hatóságok, illetve intézmények számára a különböző szabályozási és korlátozó intézkedések érvényesítése nagyon sok problémába ütközik.

A kriptovalutákkal összefüggésben a szabályozottságon kívül nagyon sok kérdést vet fel a rendszer lényegéből fakadó névtelenség. Bár a matematikai, illetve informatikai rendszer teljes mértékben átlátható, de a különböző számlák tulajdonosait szinte lehetetlen megtalálni. Ez még önmagában nem vet fel az árnyékbankrendszerrel kapcsolatos képzettársításokat, viszont a rendszer tranzakciói, illetve a különböző bányászati szoftverek és algoritmusok által generált, a bányászatból származó jövedelmek szabályozatlansága révén az effajta tevékenységek az árnyékbankrendszer részévé válnak.

A kriptoeszközökből származó jövedelmek meghatározása és azok adóztatása megkívánja a kriptoeszközök megfelelő kategorizálását. A legkézenfekvőbb megoldás az értékpapír típusú adóztatás, ahol a beszerzési árhoz viszonyított árfolyamnyereséggel szemben a veszteség is elszámolható. Ehhez azonban szükséges az értékpapíroknak való megfeleltetés. Ez az Egyesült Államokban a *Howey*-teszt²

---

2 A *Howey*-teszt onnan kapta a nevét, hogy az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága 1946-ban a *SEC vs. Howey* ügyben kimondta, hogy a *sale and leaseback* szerződés során a két alperes társaság olyan ingatlanszerződésekkel kötött, amelyekben citrustermőföldet ajánlott *sale and leaseback* szerződéssel potenciális vevőknek. A vevők, akik jellemzően nem rendelkeztek mezőgazdasági szaktudással, megvásárolták a földterületet, és visszalízingelték az eladó társaságnak, amelyik művelte a területet, betakarította a termést és beszedte annak hozamait. Az ügylet során kimondták, hogy egy tranzakció befektetésnek minősül a fentiek szerint, ha az alábbi négy szempontnak megfelel: pénzt fektettek be, a befektetés során a befektető eredményelvárást támaszt a tranzakcióval szemben, a befektetés egy gazdasági vállalkozásba történik, és az eredmény a kibocsátó vagy egy harmadik fél teljesítményének a következménye.

alapján jól működik; illetve a svájci tőkepiaci szabályozás rendszerébe is sikerült beilleszteni a kriptoeszközök egyes típusait. A hazai tőkepiaci szabályozásba azonban nem illeszthető be annak módosítása vagy átfogó kiegészítése nélkül (mint a máltai hármas kriptotörvénycsomag esetében), csak egyéb jövedelemként adóztatható (Bujtár, 2018).

Az árnyékbankrendszeri működés azonban a kriptoeszközök fenti bányászati ellenőrzési és jóváhagyási tevékenysége során egyértelműen megvalósul az értékpapír jellegű pénz- (és vagyon)teremtési tevékenység során a hagyományos bankrendszeren kívül. A kriptóérmék kibocsátása (Initial Coin Offering – ICO) jelentős hasonlóságot mutat az értékpapírok kezdeti nyilvános kibocsátásával (Initial Public Offering – IPO). A hasonlóság alkalmas arra, hogy a kriptoeszközök kibocsátása során megvalósuló tőkebevonással a nyilvános értékpapír-kibocsátásokhoz hasonló árnyékbankrendszeri lejáratú transzformációt valósítsanak meg. A kriptoeszközök forgalma eddig a hazai tőkepiacon csak kisebb részben és áttételesen (derivatív eszközök bevonásával és másodlagos piacok igénybevételeivel) valósult meg. De az első kriptóérme-kibocsátás már megtörtént³, így szükséges, hogy a hazai jogalkotók is felkészüljenek a kriptoeszközök tőkepiaci szabályozására.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Összességében megállapítható, hogy a magyar árnyékbankrendszer a fejlődő piacok árnyékbankrendszereinek sajátosságait viseli magán. A Quaestorbotrány rövid bemutatásából jól kirajzolódnak a klasszikusnak tekinthető árnyékbankrendszeri jellegzetességek, amelyek jelentős része a magyar pénzügyi kultúra alacsony színvonalából, valamint a szabályozási környezetben rejlő hiányosságokból fakadt. A kriptovaluták térhódításával azonban nem felelkezhetünk meg a jövő kihívásairól sem. Ameddig nem sikerül megnyugtató módon szabályozni a kriptóökoszisztémát Magyarországon, addig sajnos újabb árnyékbankrendszeri működésből származó kockázatoknak lesz kitéve a magyar befektetők közössége.

3 FARAGÓ (2018): Kriptovalutát hozott létre a FuturAqua. *Világgazdaság*, 2018. 10. 10.

HIVATKOZÁSOK

- ATIK, J. (2014): EU Implementation of Basel III in the Shadow of Euro Crisis. *Review of Banking and Financial Law*, Vol. 38, 287–337.
- AWREY, D. (2015): Law and Finance in the Chinese Shadow Banking System. *Cornell International Law Journal*, Vol. 48, 1–50.
- BIS (2011): Report on asset securitisation incentives. Bank for International Settlements, Bázél, <http://www.bis.org/publ/joint26.pdf>.
- BUJTÁR ZSOLT (2016): Az eszközalapú kereskedelmi kötvény egyesült államokbeli tündöklésének és bukásának okai. *Jura*, 22(2), 214–224.
- BUJTÁR ZSOLT (2018): A kriptovaluták európai és máltai szabályozásának összehasonlítása. *Európai jog*, 8(5), 6–16.
- CHEN, S. – RUWITCH J. (2017): China's new rules may bring a sea of change for millions of small investors. *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-china-regulations-wealthmanagement/chinas-new-rules-may-bring-sea-change-for-millions-of-small-investors-idUSKBN1DQooS>.
- FARAGÓ JÓZSEF (2018): Kriptovalutát hozott létre a FuturAqua. *Világgazdaság*, <https://www.vg.hu/penzugy/tozsde/kriptovalutat-hozott-letre-a-futuraqua-2-985418/> (2018.10.10.).
- FRANCO, PEDRO (2015): *Understanding Bitcoin*. Padstow, Cornwall: Wiley & Sons.
- FSB (2011): Shadow Banking: Strengthening Oversight and Regulation Recommendations of the Financial Stability Board. 2011. október 27., 1. o., http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_111027a.pdf (letöltve: 2018. 10. 10.).
- GHOSH, S. – DEL MAZO, I. G. – ÖTKER-ROBE, I. (2012): Chasing the Shadows: How Significant Is Shadow Banking in Emerging Markets? *Economic Premise*, No. 88, <http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/EP88.pdf>.
- GUTMANN, R. (2016): *Finance-Led Capitalism: Shadow Banking, Re-Regulation and the Future of Global Markets*. US: Palgrave MacMillan.
- HONG, S. (2014): China's Shadow-Banking Boom Is Over. *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/chinas-shadow-banking-growth-slows-1419370402>.
- ITTAY EYAL – EMIN GÜN SIRER (2015): Majority Is Not Enough: Bitcoin Mining Is Vulnerable. *Communications of the ACM*, July 2018, 61(7), 95–102.
- JEFFERS, E. – PLIHON, D. (2014): Universal Banking and Shadow Banking in Europe. AFEP Congress 2014, július 2–4.
- KECSKÉS ANDRÁS – BUJTÁR ZSOLT (2015a): Merre tart a gazdasági jogi szabályozás a Quaestor botrány után? I. *Gazdaság és Jog*, 23(11), 3–8.
- KECSKÉS ANDRÁS – BUJTÁR ZSOLT (2015b): Merre tart a gazdasági jogi szabályozás a Quaestor botrány után? II. *Gazdaság és Jog*, 23(12), 11–15.
- KECSKÉS ANDRÁS – BUJTÁR ZSOLT (2016): „Sárkányok tánca”: a hagyományos és az árnyékbankrendszer küzdelme a pénzügyi dominanciáért Kínában. *Jura*, 22(1), 229–238.
- KECSKÉS ANDRÁS (2016): Kihívások az árnyékbankrendszerek jogi szabályozásában. *Miskolci Jogi Szemle*, 11(2), 42–54.
- KECSKÉS ANDRÁS (2018): A bankrendszer jogi háttere és deregulációja az Amerikai Egyesült Államokban. *Magyar Jog*, 65(3), 138–144.
- People's Bank of China (2013): Financial Stability Analysis Group of the People's Bank of China. China: Financial Stability Report 2013, www.pbc.gov.cn/english/130736/2869239/index.html.